

ศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของหลวงปู่ริม รตนมุนี

วัดอุทุมพร อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์

A study of role in communities development of Loungpur Rim Ratanamuni,

Wat Uthumbhorn, Prasat district, Surin province

พระมหาชาญ อชิโต¹, พระราชวิมลโมลี², ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม³,

Phramaha Chan Achito¹, Phraratchawimonmoli², Dr. Thanarat Sa-ard-iam³,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹²³ Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

Surin Campus, Thailand.¹²³

E-mail: chansoi2517@gmail.com

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวความคิดการพัฒนาชุมชนในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน 3) เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของหลวงปู่ริม รตนมุนี วัดอุทุมพร อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า

1) การพัฒนาชุมชนในพระพุทธศาสนา สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาจิต รวมถึงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสุขภาพจิตในชนบทหลายแห่งพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนาและวัดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาหลักธรรมในการพัฒนาได้แก่ กาวนา 4 คือ กายกาวนา การพัฒนากาย ศิลกาวนา การพัฒนาศีล จิตตกาวนา การพัฒนาจิต และปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญาพระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านในชุมชนช่วยกันพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นเจ้าอาวาสผู้มีหน้าที่บริหารและปกครองวัด, เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดชาวบ้าน การพัฒนามุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์รวมถึงศักยภาพของมนุษย์ด้านความรู้ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเอง

2) การพัฒนาชุมชน ของพระสงฆ์กับชุมชน มีความเกี่ยวข้องกัน ต่างก็พึ่งพากันและกัน จะแยกออกจากกันไม่ได้ การพัฒนาชุมชนจึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เสริมสร้างคุณภาพจิตให้ประชาชน พระสงฆ์จะถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ที่พึงจะเป็น การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านการศึกษา การพัฒนาชุมชนด้วยการสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เพื่อให้มีความสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ตามภารกิจของคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้กล่าวถึงการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูล แก่เด็ก และเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา และการอบรม การให้ที่อยู่อาศัยและอาหาร ทำให้เยาวชนมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ

3) หลวงปู่ริม รตนมุนี เป็นเกจิอาจารย์ที่มีลูกศิษย์และประชาชนเคารพนับถือเป็นจำนวนมาก เป็นผู้นำในการพัฒนาวัด พัฒนาชุมชน การจะเป็นผู้นำคนได้ ต้องมีความรู้ คือ รู้คิด รู้ทัน รู้ทำ และรู้จักบริหาร และพัฒนาคนโดยสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรม และรักษาสีงแวดล้อมเรียกว่า ป่าชุมชนคือวังคต ประสานแนวทางศาสนธรรมกับประเพณี ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น ทำป่าชุมชนผืนแรกชื่อว่าป่าชุมชนคือวังคต ในตำบลทุ่งมน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงสภาพเดิม สร้างผืนป่า รักษาธรรม พัฒนาภายใน พัฒนา

พฤติกรรม พัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา พัฒนาภายนอก ด้วยการสร้างวัตถุ มีกฐิน ที่พักอาศัยของพระสงฆ์ สามเณร สร้างสะพาน ตัดถนน สร้างโรงพยาบาล และโรงเรียน

คำสำคัญ : บทบาท, การพัฒนาชุมชน, หลวงปู่ริม รตนมณี

Abstract

The thesis title is “A study of role in Communities Development of Loung Pur Rim Ratanamuni, Wat U thumbhorn, Prasat District, Surin Province.” This research has three main objectives, (1) to study the concept of community’s development in Buddhism, (2) to study the roles of monks in communities’ development, and (3) to study the role in communities’ development of Loung Pur Rim Ratanamuni, Wat Uthumbhorn, Prasat District, Surin Province. This research is field qualitative research. This research collected data from academic documents and in-depth interviews. The key informants are; monks, academics, local leaders, local wisdom persons, and the general person. The data analysis and present the descriptive analysis style.

The results have found that: -

1) Community development in Buddhism is the most important development of the mind, including the development of morality, ethics, and mental health. In many rural areas, the monks took the lead in the development. and the temple is the center of development The dharma principles for development are four meditations, namely body meditation, physical development, moral meditation and virtue development, mental meditation, mental development, and wisdom meditation. Wisdom development: monks are leaders of villagers in the community, helping to develop the community better, the abbot who is in charge of administering and ruling the temple, who is close to the villagers Development focuses on changes in human beings, including human potential in knowledge and competency of people in the community. to gain confidence in self-help.

2) The roles of monks in communities’ development are: connecting the mind and uniting the masses into one. Monks have always served to support the people in society, as evidenced by the roles of monks in building roads, building schools, building hospitals, making barrages, sheltering people on the sidelines as well as helping to support the struggling kitchens of living in society. The Buddhist monks must develop themselves in education and the Dhamma’s practice and be able to bring good morality into the community can be a refuge for the community. At this point, the Buddha’s proclamation of the Dhamma chooses relief by giving a person a good job, and behaving like and following the Dhamma.

3) The role in the community development of Loung Pur Rim Ratanamuni found that Luang Pur Rim Ratanamuni was a Buddhist monk, who was high in qualification and elderly. At this point, he was a Buddhist expert who has a large number of disciples. He

well knew that youth lacked morality and morality. Therefore, From the problems that arise in the community, he is interested and ready to sacrifice in matters of development, including the development of the Buddhist monks in Tungmon sub-district to have education preceded by the example of the people, with Metta (loving-kindness) and Karuna (compassion), as well as be a leader in community development work. Luang Pur Rim Ratanamuni Was highly leadership, goodwill, intelligent, unique knowledge, and abilities. Have the ability to induce people in the community to be harmonious. He was a leader, “Get a heart, get a job”, cognition, cognition as well as knowing doing. There are three aspects of community development: behavioral development, mental development, and intellectual development consequently that people in the community can have peace and not be related to the causes of ruin. He has created forests to preserve the Dhamma. He made the first community forest called “Khiri Wong Kot’s Community Forest”. It is a place to practice the Dhamma and understand natural resource issues, forests, lands, public water, bridges, Building schools, and community hospitals. These are all due to his benevolence. He was not attached to external objects but sacrificed his physical strength and strength for the communities.

Keywords: Role, Communities Development, Loung Pur Rim Ratanamuni

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานาน พระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย และวิถีชีวิตของคนไทยที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนา และการจัดระเบียบทางสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมประเพณีจนถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยมีวัดเป็นหน่วยปฏิบัติการหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา วัดและพระสงฆ์มีหน้าที่ถ่ายทอดวิชาการ ศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เข้าสู่สังคม วัดเป็นสถานที่สำคัญอย่างยิ่ง เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชนและสังคม และเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมเป็นส่วนประกอบที่จะขาดเสียมิได้สำหรับชุมชนในแต่ละระดับ โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดในการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคม ทำให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแนบแน่นเช่นเดียวกับวัด พระสงฆ์จึงมีลักษณะของความเป็นผู้นำในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด เมื่อวัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจพระสงฆ์ก็มีฐานะเป็นผู้นำทางจิตใจของชุมชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือนและความร่วมมือต่าง ๆ และนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นแหล่งเผยแผ่วิชาการต่าง ๆ ไปสู่สังคม ตลอดถึงศิลปวัฒนธรรมของไทย ส่วนใหญ่มาจากวัดแทบทั้งสิ้น กล่าวคือ วัดในพระพุทธศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทยสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ (พระราชวรานูณี (ประยูร ปยุตโต), 2530: 16 – 18)

บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย จะเห็นได้ชัดเจนมากเพราะสังคมไทยมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต โดยจะมีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์อยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นงานมงคล และอวมงคล การพัฒนาที่ยั่งยืนมีอยู่ 3 ประการ คือ “(1) การพัฒนามนุษย์ ที่มีหลักการที่ควรให้ความสำคัญสูงสุด โดยมุ่งให้การศึกษา และจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุน เพื่อช่วยให้มนุษย์ แต่ละชีวิตเจริญอก

งาม (2) การพัฒนาสังคม ระบบต่าง ๆ ทางสังคมนั้น ว่าโดยพื้นฐาน เป็นการการจัดตั้งวางรูปแบบขึ้น เพื่อให้เป็นเครื่องมือ เป็นสื่อช่วยอำนวยความสะดวกแก่หมู่มนุษย์ มีระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น (3) ระบบธรรมชาติ เป็นระบบที่เกื้อกูลต่อมนุษย์ ในสังคมมนุษย์มีการจัดตั้งวางสมมติต่าง ๆ ขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความสัมพันธ์ให้อยู่อย่างสันติสุข และชอบธรรม” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556: 253-255)

การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเอง เพื่อนบ้านและชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาล ผสมเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพของชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น และการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งของรัฐบาล ที่นำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ยั่วยุและส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเสริมสร้างท้องถิ่นให้ก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการดูแลตนเองตามระบบประชาธิปไตย (นันทิยา หุตานุวัตร และคณะ, 2551: 1-7) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนนั้น พระสงฆ์จะถูกกำหนดบทบาทจากหน้าที่ ที่พึงจะเป็น ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างจริงจัง บำเพ็ญประโยชน์แก่ตนเอง และสังคมด้วยความเสียสละพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน หรือพัฒนาชุมชนที่อาศัยนั้น ๆ ทั้งในรูปแบบของนามธรรม และรูปธรรม (พระครูปลัดเถรานุวัตร (สุเทพ สุทฺธเมธี), 2561: 135)

จากการศึกษาข้างต้น สรุปว่าการพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการเพื่อให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการดำเนินชีวิตได้อย่างสะดวกปลอดภัย พระสงฆ์เป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน ที่จะยื่นมือเข้าไปช่วยในอันดับแรก ทางราชการเป็นอันดับรองลงมาสนับสนุนด้านเครื่องมือ และเสบียงปัจจัยอันสำคัญ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา คือ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย บำเพ็ญเพียรปฏิบัติเจริญภาวนาอยู่แต่ในอาราม แต่ในความเป็นจริงพระสงฆ์มีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์อยู่เสมอ เพราะปัจจัยในการดำรงชีพของพระสงฆ์นั้นขึ้นอยู่กับชาวบ้าน บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์ คือการตอบแทนชาวบ้าน โดยหลวงปู่ริม รตนมุนี เป็นพระสงฆ์ที่พัฒนาชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนตำบลทุ่งมน มาเป็นระยะยาวนาน มีการพัฒนาในด้านวัตถุ ประโยชน์ทางสังคมน่านการ พัฒนาด้านจิตใจ และสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรมเรียกว่า เขาคีรีวงคต ซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติของพระสงฆ์สามเณร และอุบาสกอุบาสิกา มีการจัดปฏิบัติธรรมเป็นประจำ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม รวมทั้งการพัฒนาความสัมพันธ์กับสังคม ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ เป็นสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่สังคม ด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระอธิการริม รตนมุนี หรือหลวงปู่ริม ประวัติชาติภูมิเกิดวันที่ 15 เดือนเมษายน พ.ศ. 2463 ปีระกา บ้านติดทางทะเลย์ ณ บ้านทุ่งมน หมู่ 1 ตำบลทุ่งมน บุตรของคุณปู่ทวดเซต แก้วกระมล กับย่าทวดสอย แก้วกระมล ซึ่งมีพื้นเพอยู่บ้านทุ่งมน เป็นบุตรคนสุดท้อง มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ท่านเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดอุทุมพร ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ (ระหว่างปี พ.ศ. 2483 – พ.ศ. 2528) ท่านไม่ยึดมั่นในประโยชน์ตน เป็นผู้สร้างคุณูปการต่อสังคมน่านการ

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาททุกยุคทุกสมัยในการพัฒนาชุมชน พัฒนาทางจิตใจส่งเสริมการศึกษา และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของหลวงปู่ริม รตนมุนี เพื่อนำมาพัฒนาต่อยอดให้สังคมประเทศชาติเกิดความสงบสุขร่มเย็นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาชุมชนในพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน

3) เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของหลวงปู่ริม รตนมณี วัดอุทุมพร อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ภาคสนาม โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

1.รูปแบบการวิจัย (1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 (2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลที่ปรากฏทางสื่อออนไลน์ต่าง ๆ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาชุมชนในพระพุทธศาสนา ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน และศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของหลวงปู่ริม รตนมณี วัดอุทุมพร อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

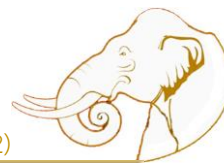
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ เขตการปกครองคณะสงฆ์ และเขตการปกครองของผู้นำท้องถิ่นในชุมชนตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

4. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ประกอบไปด้วย 1) พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการและระดับเจ้าอาวาสในเขตตำบลทุ่งมน จำนวน 6 รูป 2) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 คน 3) ผู้นำชุมชนจำนวน 8 คน 4) ชาวบ้านในเขตตำบลทุ่งมน จำนวน 2 คน รวมจำนวน 21 รูป/คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาด้านทฤษฎี และภาคสนาม โดยใช้วิธีอธิบายเชิงพรรณนา ในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (2) เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุป เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่า แนวความคิดการพัฒนาชุมชนในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ประเด็นได้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1) การพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม คือ การพัฒนาชุมชนให้มนุษย์มีความอยู่ดีมีสุข ตามหลักพุทธธรรม ดังนี้ (1) กายภาวนา แปลว่า พัฒนากาย ได้แก่ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง ไร้โรค มีสุขภาพดี (2) ศีลภาวนา แปลว่า พัฒนาศีล หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เป็นไปด้วยดี (3) จิตภาวนา แปลว่า พัฒนาจิต คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติงามพร้อม (4) ปัญญาภาวนา แปลว่า พัฒนาปัญญา คือ พัฒนาความรู้ความเข้าใจ ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง และใช้ความรู้แก้ปัญหา ทำให้เกิดสุขได้ ดังนั้น การพัฒนาชุมชนต้องพัฒนาที่มนุษย์ก่อน เพื่อให้เกิดสำนึกในฐานะมนุษย์ เป็นผู้สร้างปัญหาทั้งมวล เมื่อโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่พระพุทธศาสนาก็ยังมุ่งหวังในการพัฒนาจิต พัฒนากายให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์แบบ และดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยมีความสุข ประเด็นที่ 2) พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน คือพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ในชุมชน พระสงฆ์เป็นผู้ที่มองเห็นปัญหาความยากไร้ ขาดแคลนด้านการครองชีพ ด้านการศึกษา และเศรษฐกิจของคนในชุมชน โดยให้การช่วยเหลือประชาชน มีองค์กรของศาสนา มีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ให้คำปรึกษาและได้รับความร่วมมือจากรัฐเพื่อแก้ปัญหาตามโครงการพระธรรมทูต ธรรมจาริก โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดิน

ทอง เพื่อที่จะพัฒนาชุมชนให้อยู่ดีมีสุข โดยพระสงฆ์มีบทบาท ดังนี้ คือ (1) พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้วยการมีสำนึกปฏิบัติธรรมเกิดมาโดยตลอด (2) ทำหน้าที่ให้การศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน เทศนาสั่งสอน ทั้งระบบปริยัติธรรม ธรรมศึกษา และการศึกษาสงเคราะห์ (3) เป็นผู้นำในการพัฒนาชนบท ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ผู้นำทำเอง เป็นผู้ประสานงาน ตั้งมูลนิธิเพื่อศึกษาและพัฒนาชนบท เป็นวิทยากร บรรยายธรรม กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา (พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), 2549: 167) นอกจากนั้น ในสังคมปัจจุบัน การเรียนรู้ของสงฆ์ควรจะเรียนรู้ใน 3 เรื่องใหญ่ คือ (1) เรียนรู้พุทธธรรม ให้ลึกซึ้งที่สุดทั้งทาง ปริยัติและปฏิบัติ (2) เรียนรู้สังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน (3) เรียนรู้การ ติดต่อสื่อสาร ให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้จับใจผู้คน ให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่ามี อนุสาสนีปฏิภาณรียันเอง ในข้อนี้รวมทั้งการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการพัฒนาชุมชนในพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาชุมชน พัฒนาคน ที่สำคัญที่สุดก็คือ พัฒนาจิตใจ ซึ่งในสังคมปัจจุบันจึงหันมาสนใจในการพัฒนาจิตใจมากขึ้น รวมถึงการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนาในชุมชนหลายแห่ง เป็นผู้นำทางจิตใจ และ ผู้นำทางปัญญาของชุมชน อันเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความ เชื่อมั่นในตนเอง และพึ่งพาตนเองได้

2. ผลการวิจัยพบว่า บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน คือบทบาทพระสงฆ์ในการเข้าไปพัฒนา ชุมชน นอกจากปัญหาการครองชีพ ยังมีปัญหาอีกหลาย ๆ ด้าน เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาไม่มีงานทำ ปัญหาภายในครอบครัว เป็นต้น เป็นที่ตระหนักแล้วว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียวเพียงนั้น แม้จะ ระดมทุนลงไปอย่างมากมายนั่น ก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรือง และสันติสุขที่แท้จริงได้ ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งบทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในการแก้ปัญหาชุมชน พอสรุปได้ ดังต่อไปนี้ คือ

(1) ปัญหาชุมชนในสังคมปัจจุบัน

สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมาย มูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของ คนในสังคมเป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจ ดังนั้น การแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุด คือการทำให้คนใน สังคมมีศีลธรรมประจำใจ การปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ คือ 1) ปัญหาความ ยากจน 2) ปัญหาด้านสุขภาพ 3) ปัญหาด้านการศึกษา 4) ปัญหาทางการเมือง 5) ปัญหาด้านจริยธรรม คุณธรรม 6) ปัญหาด้านวัฒนธรรม 7) ปัญหาทางเพศและอบายมุข 8) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

(2) บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาชุมชน

พระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ที่อาศัยการดำรงชีพจากชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านมีปัญหาเกิดขึ้นพระสงฆ์ต้องเป็น ผู้นำในการแก้ปัญหาของประชาชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความสุขจะปิดปัญหาของชุมชนทั้งไม่ได้ พระสงฆ์กับการแก้ปัญหาบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อแก้ปัญหาความยากจน คือการ วางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตเมื่อวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี 2541 ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ อธิบายเพิ่มเติมถึงคำว่า “พอเพียง” หมายถึง “พอมีพอกิน” “พอมีพอกิน” ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียง นั้นเองถ้าแต่ละคนมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี” “ฉะนั้นความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล”เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง อยู่ได้โดย มิต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่มุ่งหวังแต่จะทุ่มสร้างความสำเร็จยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะ เพียงพอที่จะพึ่งตนเองการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรนั้นมีการปฏิบัติตามขั้นตอน “ทฤษฎี ใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้น คือ ขั้นที่ 1) ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน

ในระดับชีวิตที่ประหยัด ต้องมีความสามัคคี ขั้นที่ 2) รวมกลุ่ม เพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สร้างสวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา ขั้นที่ 3) ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจและพัฒนาคุณภาพชีวิต

ทั้งนี้ ทุกฝ่ายต้องได้รับประโยชน์การพัฒนาชนบทในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการใช้ “คน” เป็นเป้าหมายและเน้น “การพัฒนาแบบองค์รวม” หรือ “การพัฒนาแบบบูรณาการ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม การเมือง เป็นต้นโดยใช้ “พลังทางสังคม” ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของกลุ่ม เครือข่ายหรือประชาสังคม กล่าวคือเป็นการผนึกกำลังทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ติฎฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ดังนี้ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยัน หมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพสุจริต มีความชำนาญรู้จักใช้ ปัญญา สอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถดำเนินการให้ได้ผลดี 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จัก ค้ำครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยัน หมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย 3) กลียาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียง ศึกษา เยี่ยงอย่างผู้ทรงคุณ มีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา 4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดี มิให้ฝืดเคือง รายได้เหนือรายจ่าย

กล่าวโดยสรุป การแก้ปัญหาในชุมชนพระสงฆ์ต้องแก้ปัญหาความยากจน ต้องตระหนักถึงปากท้องของคนในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ประชาชนกินดีอยู่ดีก่อนสิ่งใด อย่างอื่นก็ทยอยตามเข้าไปให้มีความเหมาะสมตามสภาวะของชุมชนนั้น ๆ และประชาชนก็จะปฏิบัติตามได้ ขึ้นอยู่กับพระสงฆ์จะนำความรู้ความเข้าใจไปให้คนเหล่านั้น ได้มีความรู้และศรัทธาในพระพุทธศาสนา

(3) แรงจูงใจให้พระสงฆ์พัฒนาชุมชน

แรงจูงใจ หมายถึง การมีกำลังใจในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ประชาชนหลุดพ้นจากความยากจนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ซึ่งเป็นการตอบแทนข้าวปลาอาหารที่ญาติโยมใส่บาตรให้ฉัน มีผลกำลังในการครองสมณเพศ และรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่ตลอดไป โดยเป็นแรงจูงใจให้พัฒนา และแรงศรัทธา คือ พุทธธรรมอันเป็นฐานและยุทธวิธีในการพัฒนา สิ่งที่พระสงฆ์ได้ริเริ่มแลทำงานพัฒนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท แรงจูงใจภายนอก และแรงจูงใจภายใน

(4) หน้าที่พระสงฆ์ในการพัฒนา

พระสงฆ์นอกจะมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เป็นหน้าที่หลักแล้ว ยังต้องมีหน้าที่ช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชน ที่มีบ้านเรือนรอบบริเวณวัดและสงเคราะห์ประชาชนนอกบริเวณวัด ที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยต่าง ๆ เช่น พุภิกขภัย อัคคีภัย อุทกภัย เป็นต้น และภัยต่าง ๆ ที่เกิดจากการในการดำรงชีวิต หน้าที่พระสงฆ์ คือ การช่วยเหลือประชาชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนนั้น ๆ พ้นจากภัยอันตราย ดังนี้ คือ 1) เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา 2) พัฒนาจิตใจของประชาชน 3) ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ 4) ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม 5) ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน 6) ช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน

พระสงฆ์ควรมียุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถ 7) ช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง (อภิชาติ ปันธเสน, 2539: 206) จึงกล่าวได้ว่า พระสงฆ์คือกลุ่มที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับจึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ องค์ความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้องชี้ทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำสั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ

(5) บทบาทพระสงฆ์และความสำคัญพัฒนาวัด

วัดเป็นสถานที่สำคัญสำหรับชาวพุทธ พระสงฆ์ออกไปพัฒนาชุมชนเพื่อประชาชน แต่อย่าลืมการจัดการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับพระสงฆ์ และเป็นอาวาสสัปปายะของพระสงฆ์และคนทั่วไป การพัฒนาวัดโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นฐานคิดในการพัฒนาวัดตั้งแต่เริ่มแรก ที่กำหนดให้วัดอยู่คู่กับชุมชนหรือที่เรียกว่า วัดคามวาสี โดยกำหนดให้ชุมชนมีส่วนร่วมหรือ ออกแบบในการพัฒนาวัดในฐานะที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน จึงมีความจำเป็นที่วัดจะต้อง ได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน โดยมีชุมชนรอบวัดเป็นฐานในการพัฒนาเพื่อความเจริญก้าวหน้า ของชุมชนและวัดรวมทั้งองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น องค์กรภาครัฐหรือองค์กร ภาคเอกชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในรูปแบบ “บวร” คือ บ้าน (ชุมชน) วัด และหน่วยงานราชการ ซึ่งเป็นฐานการพัฒนาวัดที่สำคัญ

การพัฒนาวัดให้เป็นอาราม คือ การรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัดให้เป็นสถานที่น่านั่งนรมย์ใจของผู้ไปมาหาสู่ สถานที่สมควรพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ ภูมิเจ้าอาวาส จะต้องพัฒนาให้สะอาดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สิ่งของเครื่องใช้สอยทุกชนิดควรจัดตั้งไว้ให้เป็นระเบียบ แบบหยิบก็ง่าย หยิบก็รู้ ดูก็งามตา เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่พระภิกษุสามเณรทั้งหลายจะได้ปฏิบัติตามไม่ควรปล่อยให้สกปรกรกรุงรังคล้ายโกดังเก็บของ ซื้อมีคล้ายกองขยะ ควรจัดห้องสำหรับเก็บสิ่งของไว้เป็นพิเศษต่างหากจากห้องรับแขกและห้องนอนที่หน้าโตะหมู่บูชาพระ ฌ ห้องรับแขก การรักษาความสะอาดบริเวณวัด อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ และกุฏิ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย น่าดู น่าชม น่านั่งนรมย์ใจ ไม่ปล่อยให้สกปรกรกรุงรังคล้ายบ้านตาแก่ยายแก่ ไม่ปล่อยให้หญ้าหรือต้นไม้ขึ้นตามพระเจดีย์ อุโบสถ หรือวิหาร เป็นต้นภายในบริเวณวัดนั้น สมควรเป็นสถานที่ให้ความร่มเย็นแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจึงนิยมปลูกต้นไม้ยืนต้นประเภทไม้ใบ ซึ่งเป็นต้นไม้อันเป็นสัญลักษณ์ของศาสนา เช่น ต้นพิกุล บุนนาค สารภี ต้นโอศก เป็นต้นไม้ยืนต้นปลูกต้นไม้ดอก หรือต้นไม้ผล เพราะจะเป็นเหตุให้เกิดทุกข์แก่บุคคลผู้รู้เท่า ไม่ถึงการณ์ เอาดอกและผลของต้นไม้เหล่านั้นไปบริโภคแล้วยอมเชื่อว่าเป็นผู้กินของสงฆ์ เมื่อเขาแตกกายทำลายขันธไปแล้วจะต้องไปเกิดเป็นเปรตทนทุกข์ทรมานอยู่ในอบายภูมิ ขอโทษที่กินของสงฆ์

นอกจากนี้ ยังเป็นเหตุทำให้เกิดปิลิโพรเป็นเครื่องหวงกังวล แก่เจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรภายในวัดนั้นที่จะต้องคอยระวังรักษาอีกด้วยนิยมมั่นจัดมันทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัดนั้น เมื่อเห็นว่าเริ่มชำรุดทรุดโทรม ไม่นิยมปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรมมาก ๆ เสียก่อน จึงจะเริ่มบูรณะปฏิสังขรณ์เพราะจะทำให้ต้องเสียงบประมาณค่าบูรณปฏิสังขรณ์สิ้นเปลืองมากการบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ และนิยมรักษาสภาพเดิมของสถานที่นั้น ๆ ไว้ตามรูปแบบเดิมให้มากที่สุดที่จะทำได้ เพื่อรักษาศิลปวัตถุโบราณอันมีค่าไว้เป็นมรดกตกทอดถึงอนุชนรุ่นหลังสืบไป

ดังนั้น การรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่ชาติไทยต่อไป จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือ การบริหารจัดการบริหารให้ทันยุคสมัย เพื่อรองรับการเจริญเติบโตของประเทศ เจ้าอาวาสควรมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลไม่หยุดอยู่กับที่ ที่สำคัญในด้านศาสนศึกษาควรให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และนำความรู้ที่ได้ศึกษาไปใช้ในยามที่ลาสิกขาไป

(6) บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

บทบาทของพระสงฆ์ต้องมีความเข้าใจต่อสถานการณ์ และแนวโน้มของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอตามหลักไตรสิกขา พัฒนากาย พัฒนาปัญญาเพื่อให้ทันกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ทุกวัน อาทิ กระบวนการ นโยบาย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านผู้นำชุมชน ประเด็นสำคัญที่ควรจะมีการพิจารณา คือ การพัฒนาการชุมชนเข้มแข็งของประเทศไทย มีแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องเหมาะสมต่อสถานการณ์แล้วหรือไม่ และจะสามารถพัฒนาให้ชุมชน เข้มแข็ง เติบโต มีความ มั่นคง มั่งคั่ง และยังยืนได้อย่างไร ดังนั้น หากประเทศไทยจะสร้างชุมชนเข้มแข็ง และประชาสังคมให้เข้มแข็งได้ ต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1) โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ และช่องทางการสื่อสาร คือ เงื่อนไขแรก ที่จะทำให้สมาชิกในชุมชน และในประชาสังคม ได้มีโอกาสพบปะ เพื่อพูดคุยถึงปัญหา ร่วมกัน หรือเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยที่เป็นทางการ เช่น เวทีการประชุมสภาตำบล เวทีการประชุมเชิงวิชาการเฉพาะเรื่อง หรือเป็นการพูดคุยที่ไม่เป็นทางการ เช่น การสนทนาในร้านกาแฟ (สกากาแฟ) ในร้านหนังสือ เป็นต้น เรียกพื้นที่ที่ก่อให้เกิดการพบปะพูดคุยกันนี้ว่า “พื้นที่สาธารณะ” ซึ่งส่วนใหญ่โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะหรือพื้นที่สาธารณะ มักจะอยู่ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น งานเทศกาล งานบุญในศาลาวัด โบสถ์ หรือมัสยิด งานแข่งขันฟุตบอลระหว่างหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้มิใช่เป็นเพียงเหตุการณ์ทางสังคมเท่านั้น หากแต่ เป็นช่องทางการเชื่อมโยงคนเข้ากับชุมชนที่อาศัยอยู่ การพบปะจะก่อให้เกิดการพูดคุยกันหลายๆ เรื่อง ตั้งแต่เรื่องราวในชีวิตประจำวัน ดินฟ้าอากาศ การทำมาหากิน ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีร่วมกัน การเลือกตั้งระดับท้องถิ่น เช่น การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล ไปจนถึงการเลือกตั้งระดับชาติ อย่างเช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา เป็นต้น

2) กระบวนการสำคัญของชุมชน เน้นไปที่กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และประชาสังคม ในประเด็นสาธารณะ ที่จะมีผลต่อชีวิตของคนในชุมชน และประชาสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมนี้อาจจำแนกออกเป็นขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามตรวจสอบ โดยทั้งหมดของทุกขั้นตอน ต้องนำไปสู่เรื่องของการเรียนรู้ของชุมชน และประชาสังคม ในฐานะ “ชุมชน” หรือ “ประชาสังคม” จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องราวทั้งหมด ซึ่งจะได้ทำได้โดย การพูดคุย และเรียนรู้ร่วมกับคนอื่น ๆ ที่เป็นสมาชิกในชุมชนเท่านั้น กรณีเช่นนี้เป็นโอกาสอันดีที่พระสงฆ์ต้องยื่นมือเข้าไปใกล้เพื่อแสดงบทบาทของความเป็นพระสงฆ์ โดยการช่วยพูดเจรจาแก้ปัญหา หรือขอขมาบาปที่ดินเพื่อทำสาธารณประโยชน์ เช่น ตัดถนน ขุดสระน้ำให้เป็นพื้นที่สาธารณะ ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

3) ภาวะการเป็นผู้นำและผู้นำชุมชน ในชุมชน และประชาสังคม ที่เข้มแข็ง โดยภาวะการนำดังกล่าว เป็นความสามารถที่ไม่ได้ผูกขาดอยู่ที่ผู้ใดผู้หนึ่ง หากมีผู้นำผูกขาด ในการนำเรื่องของส่วนรวม ชีวิตในชุมชน และในประชาสังคมนั้น ก็จะทำให้ชีวิตชีวา และสีสัน และขาดการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เป็นผู้ที่ย่อย ณะนำ หรือคอยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม อย่างกว้างขวาง เพื่อสร้างจิตสำนึกของการเป็นเจ้าของชุมชน ของสมาชิกอย่างเต็มที่

4) ตระหนักว่าตัวเองคือ ผู้แก้ปัญหาสำหรับชุมชน และประชาสังคม ที่เข้มแข็ง คนในชุมชนจะ ตระหนัก หรือมีความคิดว่า อำนาจที่แท้จริงนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการบัญญัติทางกฎหมาย และไม่ได้อยู่ที่ หน่วยงาน องค์กร หรือ สถาบันของรัฐเท่านั้น แต่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นได้จากตนเอง และจากความร่วมมือ กับผู้อื่น สะท้อนถึงความรับผิดชอบของตนต่อปัญหาของ ชุมชน สังคม และถือว่า ตนเป็นเจ้าของชุมชน และสังคมนั้น

5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันสงฆ์ในชุมชน และประชาสังคมที่เข้มแข็งนั้น ความสัมพันธ์ ของคนอาจอยู่ในรูปขององค์กร หรือเครือข่าย มักเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวนอน ลักษณะ ความสัมพันธ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดความซื่อสัตย์ และไว้วางใจกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังขนาดใหญ่ในการ เปลี่ยนแปลง และแก้ไขปัญหาของสังคมได้ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา กลุ่มธุรกิจ ก็รวมเข้าเป็น ส่วนหนึ่งของชีวิตในชุมชน

6) สำนึกของความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมของการเอื้ออาทร ในอดีต ที่คนในชุมชน และประชา สังคม ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อชีวิตของตนเองนั้น กิจกรรมสาธารณะเกือบทุกประเภท จะสำเร็จได้ ก็เพราะทุกคนในชุมชน ได้มีส่วนร่วมลงมือทำ การได้ทำงานร่วมกันนั้น ได้สร้างวัฒนธรรมของการเอื้ออาทร และวัฒนธรรมของการแบ่งปัน ให้เกิดขึ้นใน ชุมชน ซึ่งเป็นสายสัมพันธ์ที่สำคัญที่ทำให้ทุกคน “อยู่ร่วม” และ “อยู่รอด” ได้ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาทุกยุคสมัย มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนตลอดมา ยามที่ชุมชนมี ปัญหา อุทกภัย อัคคีภัย หรือวาตภัย พระสงฆ์จะนั่งดูอยู่ไม่ได้ ต้องยื่นมือเข้าไปช่วยเพื่อช่วยน้ำตาของคนใน ชุมชนนั้น ๆ ที่ได้รับความเดือดร้อน เป็นการแสดงศักยภาพของพระสงฆ์เอง ว่ามีความสามารถในการพัฒนา เพียงใด โดยเฉพาะการพัฒนาทางจิตวิญญาณ พระสงฆ์ต้องมีความชำนาญในการทำสมาธิ เทศนาสั่งสอนญาติ โยม ตลอดจนการสอนเด็กเยาวชน” (นายเปื่อง สันตยพร. ประชาญชาบ้าน, สัมภาษณ์ 6 พฤษภาคม 2565)

กล่าวโดยสรุป บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนคือ การทำหน้าที่อนุเคราะห์ เกื้อกูล ด้วยการปลูกฝังธรรมะในจิตใจ เป็นการหล่อหลอมความคิด ทศนคติตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วย หลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความ เชื่อถือ รวมถึงการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับ

3. ผลจากการวิจัยพบว่า บทบาทการพัฒนาชุมชนของหลวงปู่ริม รตนมณี วัดอุทุมพร อำเภอบรรพาสาท จังหวัดสุรินทร์ คือ หลวงปู่ เป็นผู้นำในการทำงานด้านพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ มีทัศนคติ แบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้คิด รู้ทัน รู้ทำ และรู้จักบริหาร โดยใช้หลักธรรม สัปปุริสธรรม 7 ประการ หลวงปู่ริมพัฒนาคณะโดยสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรม เรียกว่า ป่าชุมชนศรีวิมุต เพื่อให้คนในชุมชนมีความ สงบสุข ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข เป็นครอบครัวที่อบอุ่น และสร้างสาธารณประโยชน์ ให้ชุมชนได้ใช้สอยเกิด

ประโยชน์โดยรวม สร้างสะพานให้คนข้ามไปมาสะดวกต่อการสัญจร สร้างโรงเรียนให้เยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียน สร้างสถานือนามัยให้คนในชุมชนได้รักษาตนยามเจ็บไข้ได้ป่วย สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากการมีเมตตาธรรมของหลวงปู่ โดยพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม ให้นุชนมีความอยู่ดีมีสุข เช่น ด้านกายภาพ คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง ด้านศีลภาพ คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เป็นไปด้วยดี ด้านจิตภาพ คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติงามพร้อม พระสงฆ์ได้รับการศึกษา เรียนรู้และนำหลักธรรมเหล่านั้นไปสู่รูปธรรม แก้ปัญหาที่หมักหมมในชุมชน เช่น การแก้ปัญหาความยากจน ให้ประชาชนกินดีอยู่ดี เป็นบทบาทที่ชี้แนวทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด และเป็นแบบอย่างที่ดี อีกทั้งท่านเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ โดยสร้างป่าชุมชนคีรีวงคตขึ้นให้เป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจทางพระพุทธศาสนา และให้เป็นที่ยึดถือของพระสงฆ์ และฆราวาส ซึ่งเป็นวิถีชุมชนในเขตตำบลทุ่งมน และตำบลสมุด ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาก็ออกไปทำบุญที่วัด ซึ่งเป็นวิถีของคนในชุมชน สมาทานศีล 5 และศีล 8 ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดี รวมถึงการพัฒนาด้านศาสนศึกษา ให้พระสงฆ์ และสามเณรได้รับการศึกษาพระธรรมวินัย และสร้างสาธารณประโยชน์อันเป็นคุณูปการต่ออนุชนคนรุ่นหลังเป็นอย่างมาก

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 แนวคิดการพัฒนาชุมชนในพระพุทธศาสนา การพัฒนาชุมชน ควรพัฒนามาก่อนส่วนสำคัญที่สุดก็คือ จิตใจ ในยุคปัจจุบันงานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น รวมถึงการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสุขภาพจิต ในชนบทหลายแห่งพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนา และวัดได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ และปัญญาของชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำชาวบ้านช่วยกันพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น การพัฒนาชุมชน จึงเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเองพึ่งพาตนเองได้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน คือ การทำหน้าที่อนุเคราะห์เกื้อกูล ด้วยการปลูกฝังธรรมะในจิตใจ เป็นการหล่อหลอมความคิด ทศนคติตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต โดยมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์รวมถึงศักยภาพของมนุษย์การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาล ผสมผสานกับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพของชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือ โดยนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปแก้ไข้ปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับ ซึ่งต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 บทบาทการพัฒนาชุมชนของหลวงปู่ริม รตนมณี วัดอุทุมพร อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ หลวงปู่ได้นำชาวบ้านพัฒนาวัด พัฒนาชุมชน เป็นผู้นำในการทำงานด้านพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ มีทัศนคติแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ มีความกล้าหาญ ยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความรู้ คือ รู้คิด รู้ทัน รู้ทำ และรู้จักบริหาร โดยใช้หลักธรรม สัปปุริสธรรม 7 ประการ

หลวงปู่ริมพัฒนาคณโดยสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรม เรียกว่า ป่าชุมชนคีรีวงศต เพื่อให้คนในชุมชนมีความสุข ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข เป็นครอบครัวที่อบอุ่น และสร้างสาธารณประโยชน์ให้ชุมชนได้ใช้สอยให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น สร้างสะพานให้คนข้ามไปมาสะดวกต่อการสัญจร สร้างโรงเรียนให้เยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียน สร้างสถานีนามายให้คนในชุมชนได้รักษาตนยามเจ็บไข้ได้ป่วย สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากการมีเมตตาธรรมของหลวงปู่ทั้งสิ้น

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) การพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ซึ่งเป็นปัญหาปากท้องของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน
- 2) ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดในการแก้ปัญหาของประชาชน ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ
- 3) การแก้ปัญหาระดับการพัฒนาชุมชนในชนบทของประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค แต่ละท้องถิ่น ควรแก้ไขให้ตรงของปัญหา ตั้งต้นน้ำถึงปลายน้ำ เพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของ ประชาชนเป็นผู้รับประโยชน์ การมีส่วนร่วมที่สอดคล้องเหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ชุมชน
- 2) กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง ชุมชนมีความสนใจในการพัฒนาตนเอง
- 3) ความร่วมมือและยอมรับเป็นเครื่องมือเชื่อม ประสานบูรณาการงานของภาคีการพัฒนา

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การทำวิจัยเป็นการแสวงหาหลักตามความเป็นจริง ในแต่ละเรื่อง

- 1) การพัฒนาชุมชนตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง
- 2) การพัฒนาชุมชน ในการทำการเกษตรเพื่อความยั่งยืนตามธรรมชาติ
- 3) การพัฒนาชุมชน เพื่อการเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อม และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2525). *สังคมวิทยาศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา.
- นันทิยา หุตานุวัตร และคณะ. (2551). *เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชน*. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระครูปลัดเถรานุวัตร (สุเทพ สุเทวเมธี). (2561). พระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน. *มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*. ปีที่ 14 ฉบับที่ 3.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายโรงพิมพ์บริษัทสถาตาปับลิเคชั่น จำกัด.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2530). *ทางสายกลางของการศึกษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.ไพบูลย์ ช่างเขียน. (2516). *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น จำกัด (มหาชน).
- ลือชา ธรรมวินัยสถิต. (2539). *มนุษย์กับสังคม*. เพชรบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2551). *พระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่นที่ 14*. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์.